

УДК 94 [(477.83) + (438.32)] "8/12"

ГОСПОДАРСТВО ТА ТОРГОВЕЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ НАСЕЛЕННЯ ПЕРЕМИШЛЬСЬКОЇ ЗЕМЛІ В ІХ–ХІІІ ст.

Василь РУДИЙ

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра археології, античності та середньовіччя

Перемишльська земля знаходилась у південно-західній частині Київської держави, згодом – Галицько-Волинського князівства, що сприяло економічним зв'язкам з Польщею та Угорщиною. Тісні контакти були з сусідніми землями Київської Русі. Сільське населення Перемишльської землі займалося землеробством і тваринництвом. В карпатському регіоні застосовувалася підсічно-вогнева система землеробства. Були розвинені ремесла, особливо залізоплавильна справа, яка набула поширення в долинах рік Верещиця, Шкло, Сян. Значні поклади солі в підгірській частині Перемишльської землі сприяли соляному промислу, продукція якого йшла на експорт. Економічні відносини в ІХ–ХІІІ ст. у значній мірі залежали від політичної ситуації в краї.

Ключові слова: Перемишльська земля, господарство, торговельні зв'язки.

В літописах збереглося мало свідчень про господарську діяльність населення Перемишльської землі, яка знаходилась на південному заході Київської Русі й охоплювала Посання та верхів'я Дністра (південно-східна Польща та Львівська область України)¹. Частіше трапляються відомості про речі військового спорядження, ювелірні вироби, одяг князів та бояр і т. п.² Тому основним джерелом для вивчення господарської діяльності є археологічні матеріали (знаряддя праці, продукція виробництва, залишки виробничих та господарських споруд тощо). Вони дають змогу в загальних рисах відтворити розвиток економіки в Перемишльській землі, яка була доволі розвиненою в порівнянні з деякими іншими землями (Звенигородською, Белзькою та ін.).

Джерельну базу складають опубліковані й неопубліковані матеріали археологічної експедиції Львівського національного (до 11 жовтня 1999 р. – державного) університету імені Івана Франка в 80–90-х роках ХХ ст.³ Використано дані українських археологів з поселень та городищ ІХ–ХІІІ ст. східної частини Перемишльської землі⁴. Важливе значення

¹ Рудий В. А. Перемишльська земля (ІХ – середина ХІV ст.). Автореф. дис. [...] канд. істор. наук. Львів, 1998. С. 1.

² Літопис руський / Пер. з давньорус. Л. Є. Махновця. Київ, 1989. С. 400, 408–409.

³ Фонди Музею археології Львівського національного університету імені Івана Франка (далі – Фонди Музею археології ЛНУ ім. І. Франка); Пелецишин М. А. Стародавня Яворівщина. Нариси з історії та археології. Львів, 1996; Рудий В. А. Дослідження слов'янських селищ на Яворівщині // Археологічні дослідження на Львівщині в 1994 році. Львів, 1994. С. 13–14; Його ж. Нові матеріали з історії літописного урочища "Ворота" // Галицько-Волинська держава. Матеріали і дослідження. Львів, 1999. С. 43–44.

⁴ Кобільник В. Д. З археологічних дослідів на Бойківщині // Літопис Бойківщини. Львів, 1933. Ч. 2. С. 3–52; Ратич О. О. Давньоруські археологічні пам'ятки на території західних областей

мають також публікації польських вчених за результатами розкопок у Перемишлі, Сяноку, Ярославі та інших пам'яток західної частини Перемишльської землі IX–XIII ст.⁵

Дослідження охоплює період з IX до кінця XIII ст. Вибір нижньої хронологічної границі зумовлений глибокими зрушеннями в соціально-економічному та політичному житті східних слов'ян. Виникнення укріплених поселень у басейнах Сяну та Верхнього Дністра вказує на становлення державності. Верхня хронологічна границя – кінець XIII ст. – засвідчує певний занепад економічного життя регіону у зв'язку з походами монголо-татарських військ.

У статті висвітлено значення Перемишльської землі в економічному житті Київської Русі та Галицько-Волинського князівства, подано аналіз розвитку господарства населення регіону та прослідковано його взаємозв'язки з населенням суміжних територій.

Основною галуззю господарської діяльності населення Перемишльської землі було орне землеробство, яке мало тут давні традиції. Розвиток землеробства, як відомо, значною мірою залежить від характеру ґрунтів. На території Перемишльської землі вони неоднорідні. Тут переважають малородючі сірі лісові, сильно опідзолені ґрунти. Вони займають схили височин і внаслідок цього часто зазнають ерозії (підгір'я Карпат, Розточчя). Подекуди, особливо на рівнинах, ґрунти важкі, глинисті. У давнину ці землі були малопритатні для обробітку. Для сільськогосподарського вжитку вони потребували великої кількості органічних добрив. Певна частина цих ґрунтів зайнята мішаними лісами.

На рівнині, особливо на Посянні, виступають темно-сірі, переважно лісові чорноземи. Це відносно родючі ґрунти. Великі площі займають піщані ґрунти. Вони характерні для Розточчя і залягають тонким шаром на суглинистих породах.

УРСР. Київ, 1957; *Пастернак Я.* Княжий город Перемишль // Перемишль – західний бастион України. Нью-Йорк; Філадельфія, 1961. С. 7–23; *Ратич О. О.* Багате поховання рубежу X–XI ст. у Судовій Вишні // Середні віки на Україні. Київ, 1971. Вип. 1. С. 162–168; *Козак В. И., Ратич А. А.* Разведка в районе Дрогобича // Археологические открытия (далі – АО) 1974 г. Москва, 1975. С. 294; *Петегурич В. М.* Из истории экономических и культурных связей Галицко-Вольнской Руси в X–XIII вв. // Славянские древности. Этногенез, материальная культура Древней Руси. Киев, 1980. С. 151–163; *Грибович Р. Т.* Новое древнерусское городище на Львовщине // АО 1981 г. Москва, 1983. С. 245; *Багрий Р. С., Петегурич В. М.* Исследования древнерусских памятников в верховьях Днестра // АО 1985 г. Москва, 1987. С. 302–303; *Багрий Р. С.* Вишня // Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья. Раннеславянский и древнерусский периоды. Киев, 1990. С. 136–140.

⁵ *Jazdzewski K.* Stosunki polsko-ruskie we wczesnym średniowieczu w świetle archeologii // Pamiętnik Słowiański. Wrocław; Poznań, 1955. Zesz. 2. S. 340–360; *Machnik J., Potocki J.* Sprawozdanie z badań archeologicznych w Cieszanowie // Sprawozdania Archeologiczne. Wrocław, 1959. T. 6. S. 158–161; *Kwołek A.* Sprawozdanie z prac wykopaliskowych na osadzie wczesnośredniowiecznej w Nisku // Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego (далі – SRzOA) за r. 1962. Rzeszów, 1962. S. 29–30; *Kunysz A.* Przemysł wczesnodziejowy // Rocznik województwa Rzeszowskiego. Rzeszów, 1960. T. 2. Zesz. 1. S. 9–86; *EjUSD.* Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na terenie Sanoka i okolicy // SRzOA за r. 1962. S. 25–27; *EjUSD.* Sprawozdanie z badań na osadzie wczesnośredniowiecznej VIII–X w. w Monasterzu, pow. Jarosław // SRzOA за r. 1962. S. 31–32; *EjUSD.* Przemysł w starożytności i wczesnym średniowieczu // Kunysz A., Persowski F. Przemysł w starożytności i średniowieczu. Rzeszów, 1966. S. 34–132; *EjUSD.* Osadnictwo otwarte w Polsce południowowschodniej od VI do XIII w. // Wiadomości Archeologiczne (далі – WA). Warszawa, 1966. T. 31. Zesz. 4. S. 320–362; *EjUSD.* Badania archeologiczne na wzgórzu Benedyktynek w Jarosławiu // Materiały i sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego за r. 1966. Rzeszów, 1968. S. 230–233.

У заплавах річок (Верециця, Стрий, Шкло, Сян та ін.) відкладалися різні ґрунти: болотяні, глеюваті, чорноземи. Останні були і є доволі родючі. Тому люди здавна селилися на цих ґрунтах. Більшість населених пунктів ще й зараз тяжіє до цих земель⁶.

Землеробству в Київській Русі присвячено багато уваги, є ряд публікацій⁷. Що стосується Перемишльської землі, то про землеробство на цій території маємо мало відомостей. Тут поки що не виявлено залізних наральників та інших землеробських знарядь. Про вигляд наральників і чересел можна судити на підставі знахідок з Володимира-Волинського⁸, Плісеська⁹, Листвина (Рівненська область)¹⁰.

Серед дослідників аграрної історії Київської Русі існує думка, що обробіток землі відбувався за допомогою плуга й рала. Так, Василь Довженок вказує, що чересла становили важливу частину плуга, поширеного переважно в лісостепових районах. Його функцією було вертикально підрізувати шар ґрунту, тоді як леміш підрізав цю смугу горизонтально й перевертав її¹¹.

Згадані вище знахідки дають посередні докази про існування на території західних регіонів України з кінця I тис. н. е. орного землеробства із застосуванням тяглової сили домашніх тварин.

Для землеробських робіт використовували також ручні знаряддя, зокрема дерев'яні заступи. Залізні окуття заступів виявлено у Валяві (Республіка Польща)¹² та Підзвіринці (Городоцький район)¹³.

Про поширення землеробства в різних районах Русі свідчать твори церковного мистецтва. Так, на південних воротах Суздальського собору зображено Адама із заступом у руках, а на церковному розписі XII ст. псковського походження – землероба, що відпочиває під деревом¹⁴.

У тісному зв'язку з розвитком землеробської техніки знаходилася і система обробітку землі. Для відновлення родючості ґрунту оброблювану землю ділили на дві частини. Одну з них орали, а іншу два-три роки не обробляли. Поряд з двопільною все більшого поширення набувала трипільна система сівозмін¹⁵.

Існує думка, що в карпатському підгір'ї застосовувалася вирубка чи підсічно-вогнева система землеробства – ділянки для посіву розчищалися від дерев і чагарників з наступним

⁶ Геренчук К. І., Койнов М. М., Цись П. М. Природно-географічний поділ Львівського та Подільського економічних районів. Львів, 1964. С. 68–74, 146–147.

⁷ Грушевський М. Історія України-Руси. Київ, 1991. Т. I. С. 247–254; Довженок В. Й. Землеробство древньої Русі до середини XIII ст. Київ, 1961; Баран В. Д. Слов'яни між Дністром та Прип'яттю. Київ, 1972. С. 70–72.

⁸ Кучінко М. М. Історико-культурний розвиток Західного Побужжя в IX–XIV ст. Луцьк, 1993. С. 35.

⁹ Кучера М. П. Древній Плісеськ // Археологічні пам'ятки УРСР. Київ, 1962. Т. 12. С. 24.

¹⁰ Чайка Р. М. Землеробські знаряддя з городища Листвина на Волині // Галицько-Волинська держава: передумови виникнення, історія, культура, традиції. Львів, 1993. С. 61.

¹¹ Довженок В. Й. Землеробство древньої Русі... С. 76.

¹² Пастернак Я. Княжий город Перемишль. С. 17.

¹³ Багрич Р. С., Петегирич В. М. Исследования древнерусских памятников... С. 302–303.

¹⁴ История культуры Древней Руси (далі – ИКДР). Москва; Ленинград, 1951. Т. 1. Рис. 35, 146.

¹⁵ Третьяков П. Н. Сельское хозяйство и промыслы // ИКДР. Т. 1. С. 62–63.

спаленням, попіл яких був одночасно й добривом. Далі поле засівали, не турбуючись особливо про його обробіток. Така система землеробства в підгірській смузі Перемишльської землі існувала тривалий час. З культурних злаків в околицях Перемишля сіяли пшеницю, жито, ячмінь, просо, з технічних культур – льон, коноплі¹⁶. В південній частині Розточчя, біля літописної Вишні (сучасне м. Судова Вишня Мостиського району) зафіксовано зерна жита та проса¹⁷. Ці рослини невибагливі й дають певний урожай на погано обробленому ґрунті. Його збирали за допомогою слабо вигнутих залізних серпів та кіс-горбуш (Судова Вишня).

Про процес обмолоту певне уявлення дає “Слово о полку Ігоревім” в образному описі битви на р. Немизі в 1067 р.: “На Немизі снопи стелять голови, молотят [...] харалужними (мечами), на тоце живот кладут, веют душу от тела”¹⁸. Зерно зберігалось в ямах, що знаходилися поблизу жител, як це засвідчено в Кросно¹⁹, Цешанові (Республіка Польща)²⁰ та інших селищах. Для його помолу використовувалися кам’яні зернотерки, жорна (Судова Вишня²¹, Немирів²², Бірки²³ Яворівського району), будувалися млини. Перша датована згадка про них міститься в грамоті галицько-волинського князя Юрія II для міста Сянока 1339 року: млин був у сусідньому селі Трепчі²⁴. Можливо, млини в цей час функціонували в околицях великих міст.

Важливу роль у господарстві населення Перемишльської землі відігравало скотарство. Селища були розташовані на пологих схилах вздовж долин рік та струмків. У літописах часто згадуються коні. Безперервні війни вимагали багато кінного війська. Під час міжусобної війни між князями Данилом Галицьким і Мстиславом Мстиславовичем у 1225 р. Василько Романович захопив багату здобич, у тому числі стада коней²⁵. Про заняття скотарством вказує також значна кількість кісток свійських тварин (великої і дрібної рогатої худоби, птиці) у Перемишлі, Вишні, Немирові та інших населених пунктах. За допомогою кіс-горбуш заготовляли корм на зиму. Для стрижки вовни вживали залізні ножиці (Судова Вишня, Ніско [Республіка Польща]).

Лісові масиви в карпатському підгір’ї, Розточчі сприяли розвитку бджільництва, збиральництва, полювання. Останнє використовувалося не тільки для заготівлі м’яса, але й для здобуття шкур та хутра, які цінувалися як на території Перемишльської землі, так і за її межами. Полювання, як відомо, було одним з постійних спортивно-військових занять князів і бояр: про це свідчать численні згадки в літописах. Так, Данило Романович у 1254 р., вирудаючи військову дружину в похід, убив рогатиною трьох кабанів, ще трьох вбили його отроки – таким чином було заготовлено м’ясо воїнам на дорогу. Іншим разом князь

¹⁶ Kunysz A. Osadnictwo otwarte... S. 345.

¹⁷ Багрий Р. С. Вишня. С. 138.

¹⁸ Слово о полку Ігоревім / Переклад з давньорус. М. Рильського. Київ, 1974. С. 58.

¹⁹ Kunysz A. Osadnictwo otwarte... S. 357.

²⁰ Ibid. S. 330; Machnik J., Potocki J. Sprawozdanie z badań archeologicznych w Cieszanowie. S. 158–161.

²¹ Багрий Р. С. Вишня. С. 138.

²² Рудий В. Нові матеріали... С. 43.

²³ Фонди Музею археології ЛНУ ім. І. Франка.

²⁴ Болеслав-Юрій II, князь всей Малой Руси. Сборник материалов и исследований. Санкт-Петербург, 1868. Т. 5. С. 78.

²⁵ Літопис руський. С. 381.

Данило вів лови на місці, де пізніше виникло місто Холм²⁶. Існування полювання засвідчено знахідками на території багатьох міст і селищ кісток ведмедів, кабанів, вовків (Перемишль, Сянок, Судова Вишня, Немирів). Використовувалися різні способи заманювання звірів у пастки.

Рибальський промисел підтверджується знахідками в Судовій Вишні глиняних тягарців для сітей та залізного петлевидного здвоеного гачка, а в містах Перемишлі, Ніско – кісток та луски риби.

Бджільництво було поширене серед жителів лісових селищ. Про його значення свідчить той факт, що князь Мстислав Данилович визначив данину медом “з сотні по два лукна”, тобто по 48 кг меду²⁷.

В літописі наведено приказку соцького Микули: “Не подушивши бджіл – меду не їсти”²⁸. Це свідчить про прийом вибивати бджоли при відбиранні меду з бортей. Є дані про те, що на Розточчі в XIV ст. такі селища, як Ямельня, Великополе, Залісся (Яворівський район), спеціалізувались у бджільництві²⁹.

У містах і селищах Київської Русі були розвинені різні ремесла. В Перемишльській землі добре засвідчені залізодобувна та ковальська справи. У Перемишлі Антоні Куніш виявив два залізоплавильні горни³⁰. Але ширших відомостей про цю майстерню не подано.

У долинах рік Верещиця, Шкло, Сян залягають значні поклади болотяної залізної руди. Вони знаходяться на глибині до 1 м від сучасної поверхні. Залізо було одним із тих чинників, які сприяли збільшенню кількості населення на цій території, даючи додаткові засоби для існування. Виплавка заліза для домашніх потреб відбувалась у житлах або спеціальних приміщеннях³¹.

За хімічним складом болотяна руда містить 18–40 % заліза, за технічними особливостями вона була придатна для плавки. Дослідним шляхом встановлено, що відновлення заліза з руди починається при температурі 400°C, а при 700–800°C утворюється тістовидна маса-криця³².

Значного розвитку залізодобувне виробництво досягло в кількох селищах, розташованих в околицях сучасних сіл Черчик, Порудно, Чолгині, Прилбичі (Яворівський район). Так, у селищі біля с. Черчик (урочище “Цапів луг”) в одному з жител стояла громіздка піч чи горно, на місці якого зараз суцільний спресований завал зі шматків глини цеглястого забарвлення. Навколо горна було пониження, можливо, долівка житла, де жив майстер, який виплавляв залізо. Про це свідчить суцільний шар зі шматків шлаку, криці, а також уламків від невеликих горщиків. Деякі з них мали яскраво-червоний колір внаслідок дії високої температури. Ймовірно, що залізо плавили в горщиках. В іншому, дещо меншому житлі, між рештками горна була залізна руда, збита в грудки. Таких шматків руди виявлено понад десять штук, кожний з них важив до 3 кг. Із цієї руди мали виплавляти залізо, але з невідомих причин виробничий цикл не був завершений³³.

²⁶ Там само. С. 414, 418.

²⁷ Там само. С. 449.

²⁸ Там само. С. 388.

²⁹ Розов В. Українські грамоти XIV – першої половини XV ст. Київ, 1928. Т. 1. № 9. С. 16–18.

³⁰ Kunysz A. Przemysł w starożytności... S. 60–61.

³¹ Пелецишин М. А. Стародавня Яворівщина... С. 69; Plaskowski J. Wczesnosłowiańska technologia żelaza na terenie Małopolski // Acta archaeologica Carpathica. Cracoviae, 1986. Т. 25. S. 116–167.

³² Рыбаков Б. А. Ремесло Древней Руси. Москва, 1948. С. 123.

³³ Пелецишин М. А. Стародавня Яворівщина... С. 96.

Своєрідною копальнею руди й ремісничою зоною, починаючи з IX ст., був правий берег широкої долини Бугаївки, між селами Черчик і Віжомля. Залізна руда тут залягає потужним пластом товщиною 0,2–0,8 м, що добре простежується в стінках сучасного каналу. В урочищі “Михайлів кут” функціонував великий житлово-виробничий комплекс, що складався з п’яти будівель з ямами. Основною була півземлянка розміром 5×4 м і завглибшки 1,4 м з нерівним дном. Характер залишків дає підстави вважати, що тут був горн, глину для спорудження якого брали на місці. Внаслідок цього утворилося заглиблення, яке набрало остаточного вигляду дещо пізніше, коли горн уже функціонував. Слідів від конструкції над ямою та горном не збереглося. Можна лише припустити, що горн був досить великий, його розвалом заповнена майже половина півземлянки, частина розвалу була на краю. Вогонь горів безпосередньо на дні, про що свідчить обпалена материкова глина. Досить цікавим є заглиблення поруч з майстернею. Його розміри становили 2×1 м. Сюди майстер скидав відходи, шлак приблизно однакової величини і ваги (близько 2 кг). Шматки шлаку мають заокруглену форму, що вказує на плавку заліза в горщиках. На стінках деяких горщиків збереглися краплі застиглого металу. Є підстави вважати, що залізобудівне виробництво було відносно потужним, хоч із архаїчною технологією. Виплавили залізо не в стаціонарних, вирізаних у материковій глині горнах, а в горщиках, що ставились у глиняні горни, яких щоразу треба було розбирати та ремонтувати. Селище перестало існувати в XI ст.³⁴

Ще одне ремісниче селище IX–X ст. існувало напроти присілка Порудно на високій ділянці правого берега р. Бугаївка. Тут було житло – майстерня “металурга”, від якої залишилася темна пляма ґрунту, перемішаного з попелом, шлаком, грудками обпаленої глини від горна. Це скупчення займало площу близько 6×3 м³⁵. Можливо, сьогоднішній присілок Порудно, назва якого походить від слова “руда”, веде свій початок з тих часів.

Залізо плавили також у селищі IX–X ст. біля села Чолгині. Так, у розвалі череня одного житла знаходились уламки горщиків та шматки шлаку загальною масою близько 50 кг. Залізоплавильний горн містився на околиці селища. Оскільки споруда була зруйнована, то процесу виплавлення дослідити не вдалося, знаємо лише, що рідкий метал і шлак потрапляли у велику яму (2,1×2,4 м). В ямі знайдено багато шматків шлаку, обпаленої глини, вуглики. Відсутність посуду нашоухує на думку, що споруда мала не змішане житлово-виробниче, а суто виробниче призначення³⁶.

Значний ремісничий осередок функціонував у XI–XII ст. поміж сучасними селами Прилбичі й Черчик (урочище “Коблів”). Тут виявлено дві великі ями, які, очевидно, були житлом і майстернею. Одне з приміщень мало видовжено-овальну яму розміром 4×2 м і завглибшки 0,8 м. Від горна залишилися шматки випаленої до склистої маси глиняної обмазки, попіл, дрібні вуглики, залізний шлак, що стікав чи був скинутий на дно. У звичайних побутових печах такий сильний випал стінок неможливий. Загальна вага знайденого шлаку становить близько 30 кг. Про виробничий характер селища переконливо свідчать також залишки ще одного залізоплавильного горна. Він мав дещо іншу конструкцію, був споруджений на поверхні й тому сильно зруйнований оранкою.

³⁴ Там само. С. 90–91.

³⁵ Рудий В. А. Дослідження слов’янських селищ... С. 14.

³⁶ Пелецишин М. А. Стародавня Яворівщина... С. 73–75.

Рештки горнів дають можливість у загальних рисах відтворити картину добування металу. Горни в цьому селищі були, мабуть, одноразові, відкриті. Знайдені уламки горщиків свідчать, що в них насипали очищену руду, яка місцями запеклася на стінках посуду³⁷.

Горни, знайдені при долині р. Бугаївка (урочища “Коблів”, “Михайлів кут”), є найпотужнішими з усіх горнів, поки що відомих у Перемишльській землі. Залізо, виплавлене в них, йшло передусім на потреби місцевих жителів. Про це свідчать знахідки тут різних залізних знарядь праці. Велика кількість заліза та виробів з нього направлялася в найближчі міста – Вишню, Городок, літописний Щекотів (біля сучасного с. Глинсько Жовківського району).

У X–XIII ст. на Розточчі існували ще й інші селища, де виплавляння заліза було важливим заняттям їхніх мешканців, наприклад, в околицях сіл Віжомлі та Оселі (Яворівський район).

Залізо плавили на посаді біля городища в літописному урочищі Ворота (Немирів). Залізоплавильний комплекс розташований біля підніжжя городища. Місцеві металурги використовували циліндричні глиняні сопла для нагнітання повітря в горні³⁸.

У північно-західній частині Перемишльської землі залізоплавильне ремесло розвинуте в селищах біля с. Монастир (Республіка Польща) та м. Ніско (VIII–X ст.). У кількох пошкоджених горнах у Монастирі, які заглиблені до 0,6 м від сучасної поверхні, стверджено наявність канавок для стоку рідкого заліза. Тут також знаходилися фрагменти циліндричних глиняних сопел для нагнітання повітря³⁹.

В Ніску горни, очевидно, вживалися для кількарязового плавлення заліза. Вони функціонували на схилах підвищення і також мали канавки. На чернях горнів знайдено деревне вугілля, що свідчило про підготовку печей до повторної плавки металу. На випалених уламках глиняної обмазки збереглися краплі застиглого заліза⁴⁰.

Залізоплавильні горни зафіксовані в басейні р. Стрий. В околицях Дрогобича середньовічні металурги плавили залізо в чотирьох сиродутних горнах, які існували в XII–XIII ст.⁴¹

Таким чином, у ряді місцевостей Перемишльської землі сільське населення займалося залізодобувним виробництвом. Протягом VIII–XIII ст. не відбулося істотних змін у технології плавки заліза. Можливо, це було пов'язано з низьким рівнем виробничої культури місцевих ремісників. Наявність покладів залізної руди в заболочених долинах рік сприяла плавленню заліза в сільській місцевості, особливо на Розточчі. Значна кількість заліза йшла на збут у міста й селища Перемишльської землі. Можна вважати, що в цей час тут ковальська справа вже відокремилася від металургії. Кузні та ковальські майстерні, засвідчені в Побужжі (Кам'янка Надбужна⁴², Дорогочин⁴³), вказують, що в населених пунктах Перемишльської землі, мабуть, функціонували подібні майстерні.

³⁷ Там само. С. 84–86.

³⁸ Рудий В. А. Нові матеріали... С. 43.

³⁹ Kunysz A. Sprawozdanie z badań na osadzie wczesnośredniowiecznej VIII–X w. w Monasterzu... S. 31–32.

⁴⁰ Kunysz A. Osadnictwo otwarte... S. 338–339.

⁴¹ Козак В. И., Ратич А. А. Разведка в районе Дрогобича. С. 294.

⁴² Rauhut L. Sprawozdanie z badań wczesnośredniowiecznego ośrodka metalurgiczno-kowalskiego we wsi Kamionka Nadbużna, pow. Ostrów Mazowiecki // WA. 1956. T. 23. Zesz. 4. S. 344–346.

⁴³ Musianowicz K. Drohiczyn we wczesnym średniowieczu // Materiały wczesnośredniowieczne. Wrocław, 1969. T. 6. S. 149.

Велика кількість виробів із заліза походить з літописного міста Вишні. Це ножі, ножиці, сокири, серпи, замки та ін.⁴⁴ Аналогічні знаряддя праці виготовлялись у столітньому граді Перемишлі⁴⁵. З Немирова (літописні “Ворота”) походять ножі, кресало, ключі, пряжки, частина кільцевої кольчуги, наконечники стріл⁴⁶.

Значно менше зібрано даних про виготовлення предметів з кольорових металів. У різних регіонах Перемишльської землі виявлено прикраси, культові речі, виготовлені з бронзи, міді, срібла. Очевидно, якась частина цих речей виготовлялася в містах Перемишльської землі. Свідченням цього є глиняний тигель для плавки кольорових металів з Перемишля (Засяння)⁴⁷.

На суміжних територіях використовували кам’яні форми для лиття (у Володимирі-Волинському⁴⁸, Галичі, Пліснеську, Городищі на Дністрі⁴⁹), матриці для тиснення (у Галичі⁵⁰).

Літопис подає деякі відомості про вироби з кольорових металів. У церкві св. Іоанна в Холмі поміст був вилитий з міді й чистого олова так, що блищав як дзеркало. У князя Данила було позолочене сідло й золотом оздоблена шабля⁵¹.

Центри ювелірного ремесла знаходились у великих містах Київської Русі. Відомо, що між Перемишлем та іншими городами були тісні економічні зв’язки, що сприяло розвитку ювелірної справи на місцях. Однак і в менших містах розвивались ювелірні осередки, які працювали на міді й сріблі.

Гончарство було найбільш поширеною галуззю ремесла як серед міського, так і сільського населення. Для виготовлення посуду використовувалася глина двох видів: звичайна залізна й біла коалінова, яка є рідкістю. Посуд з останньої зафіксовано лише в Ніску та Цешанові⁵².

Технологія виготовлення посуду вже з’ясована. На ранньому етапі, до X ст., при формуванні горщиків як від руки, так і на ручному колі легкого типу застосовувалася “стрічкова” техніка попереднього ліплення. Глина розкачувалася на довгі валики, які потім гончар укладав спірально, залежно від заданої форми майбутнього посуду. Після цього шви між валиками затиравались і проводилася кінцева обробка. При ліпленні горщиків від руки вони завжди мали дещо неправильну форму й нерівну поверхню, тому вже в IX ст. їх частково обточували на слаботораційному гончарному колі, яке оберталося повільно й не забезпечувало однакової товщини стінок⁵³.

⁴⁴ Ратич О. О. Результати дослідження давньоруського городища Замчисько в м. Судова Вишня Львівської області в 1957–1959 рр. // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. Київ, 1962. Вип. 4. С. 106–119.

⁴⁵ Kutysz A. Pradzieje Przemysła // Tysiąc lat Przemysła. Rzeszów, 1976. S. 56–71.

⁴⁶ Рудий В. Нові матеріали... С. 43–44.

⁴⁷ Kutysz A. Przemysł w starożytności... S. 58–61.

⁴⁸ Кучінко М. М. Історико-культурний розвиток... С. 78.

⁴⁹ Ратич О. О. Древньоруські археологічні пам’ятки... С. 25, 29, 54.

⁵⁰ Петегурич В. М. Из истории экономических и культурных связей... С. 151.

⁵¹ Літопис руський. С. 408–409.

⁵² Machnik J., Potocki J. Sprawozdania z badań archeologicznych w Cieszanowie. S. 158–161; Kwołek A. Sprawozdanie z prac wykopaliskowych na osadzie wczesnośredniowiecznej w Nisku. S. 29–30.

⁵³ Рыбаков Б. А. Ремесло Древней Руси. С. 169.

Основна маса посуду IX–X ст. – це здебільшого грубостінні горщики, виготовлені з глини з великою домішкою піску. Посуд випалювали за невисокої температури на відкритих вогнищах, про що свідчать чорні на зламі, тобто слабо обпалені стінки. Естетичний вигляд забезпечувався хвилястою чи прямолінійною стрічкою з кількох заглиблених ліній. Однак горщики переважно не орнаментовані. Ймовірно, що посуд виготовляли при потребі в кожному більшому селищі. Форма й орнамент певним чином були зумовлені недосконалим гончарним пристроєм. Поряд з горщиками в ряді селищ вживалися ліпні сковорідки, зокрема у Вишні, Ніску, Немирові, Черчику. Вони побутували в VIII–X ст. Це були досить важкі посудини, які стояли біля примітивної печі з відкритим полум'ям. На сковородах сушили зерно, випікали хлібці тощо.

З відкриттям досконалого гончарного круга необхідність попереднього ліплення посуду відпала. Гончар кидав на швидкообертний круг шматок підготовленої глини і виготовляв з нього таку посудину, яку хотів.

Заслуговує на увагу питання про час появи гончарного кола в Перемишльській землі. На основі спостережень багатьох городищ і селищ у різних районах Київської Русі, встановлено, що удосконалений гончарний круг з'явився в X ст.⁵⁴ Це підтверджують матеріали з городищ Перемишля, Вишні, інші пам'ятки. В наступні століття горщики виготовляють тонкостінні зі складнішою конфігурацією: вінець у вигляді потовщення-валика на зовнішньому краї. Виготовлення таких горщиків вимагало певної професійної майстерності й – головне – досконалішого гончарного верстата. Таким чином, кількість форм посуду майже не збільшилась, а видозмінювалася лише форма вінця. Можна припустити, що використовувався також дерев'яний посуд.

На IX ст. припадає поява мисок (Вишня, Немирів). У XI–XIII ст. з'являються вузькогорлі полив'яні глечики і грубостінні дворучні корчаги-амфори, які засвідчені в Перемишлі.

На відміну від залізоплавильного, досконале керамічне виробництво розвивалось у містах. Про це переконливо свідчить відкритий А. Кунишем цілий квартал гончарів у Перемишлі на Засянні⁵⁵. В одному з жител гончара знаходився запас підготовленої до роботи глини. Тут після формування і нанесення орнаменту посуд сушили, а потім випалювали в гончарних горнах.

Для розуміння соціального аспекту розвитку гончарства, його організаційної структури важливе значення мають спеціальні знаки гончарів, так звані клейма. Вони свідчать, що гончар дбав про свій ремісничий престиж і т. п. Посуд з клеймами побутував у Перемишлі, Сяноку, Немирові, Ярославі та інших пунктах. Знаки на днищах з'являються в XI ст. Найчастіше це хрест або хрест у колі (Перемишль⁵⁶, Сянок⁵⁷, Березень (Городоцький район)⁵⁸, Ступниця (Дрогобицький район)⁵⁹). Подібні клейма зустрічаємо на Волині (Дорогичин, Чермно⁶⁰). Крім того, гончари Посяння ставили знаки-кола зі спицями

⁵⁴ Там же. С. 165.

⁵⁵ *Kunysz A. Przemysł w starożytności...* S. 58–61.

⁵⁶ *Ibid.* S. 58–59.

⁵⁷ *Kunysz A. Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na terenie Sanoka i okolicy.* S. 25–26.

⁵⁸ *Грибович Р. Т. Новое древнерусское городище на Львовщине.* С. 245.

⁵⁹ *Кобільник В. Д. З археологічних дослідів на Бойківщині.* Табл. I: 5, 7.

⁶⁰ *Кучинко М. М. Историко-культурний розвиток...* С. 33.

(Перемишль⁶¹, Ярослав⁶², Немирів⁶³, Ступниця⁶⁴). Аналогічні клейма знаходимо у Володимирі-Волинському, Дорогочині⁶⁵. В Сяноку майстри на днище горщика деколи ставили знак зірки в колі. Посуд з подібними клеймами виготовляли на Побужжі. Гончарні майстерні, в яких ставили клейма, існували в багатьох містах Галицько-Волинського князівства. Вони належали майстрам, які передавали своє ремесло по спадковості. Деколи син до клейма батька додавав свій знак (наприклад, хрест → хрест у колі).

В містах, зокрема, у Перемишлі, було розвинене будівельне ремесло, виробництво глиняних плиток для прикрашення стін і підлоги храмів, князівських, єпископських та боярських будинків. Як свідчать спостереження в Перемишлі (Засяння), їх виготовляли ті ж майстри, що й глиняний посуд.

В містах та їх околицях існувала каменотесна справа. Камінь використовували при спорудженні культових будівель, стіни яких зводились з брил пісковика. Про це свідчать залишки княжого палацу, двох церков-ротонд та церкви св. Іоанна в Перемишлі. Кам'яні вежі були в П'ятничанах (Жидачівський район) та Спасі (Старосамбірський район). Камінь служив основою для двох земляних валів у городищі Ворота біля Немирова. З каменю виготовляли точильні бруски, жорна (Вишня, Немирів, Бірки).

Значну роль у господарській діяльності населення відігравала обробка дерева, з якого будували споруди, робили знаряддя праці, домашній інвентар. Так, у Судовій Вишні, Прилбичах знайдено залізні сокири, якими "рубали" дерев'яні частини жител, споруджували дерев'яні конструкції валів (Перемишль, Вишня, Мимонь (Республіка Польща) та ін.). Більшість речей у селянській садибі були дерев'яними – лопати, виладвоєни, лави, столи, стільці і т. п. З деревообробних знарядь знайдено долото з Черчика. У Вишні вживалися тесла. Свідченням розвитку деревообробного ремесла є знахідки залізних дворучних стругів (Вишня), а також домовин (Перемишль).

Про бондарство можна судити із виявлених клепок, обручів і дужок до відер (Перемишль, Вишня).

Як і в інших землях Київської Русі, у Перемишльській землі функціонувало костерізне ремесло. У Перемишлі продукували кістяні рукоятки, гребені, псалії і т. п.⁶⁶ Кістяні вироби виготовлялися переважно в містах, городищах, де був відповідний попит. Про це свідчать і заготовки кістяних речей (шила, гребені тощо) на території Перемишля, Вишні, Немирова.

В господарській діяльності кожної сім'ї на Русі певне місце займало прядіння і, як заключний його етап, ткацтво. Не було винятком і населення Перемишльської землі. Могла лише видозмінюватися сировина для пряжі: льон, конопля, вовна. Про розвиток прядіння свідчать знахідки глиняних та шиферних пряслиць (Перемишль, Сянок, Жешув, Судова Вишня, Городок, Немирів та ін.).

В кінці I тис. н. е. мабуть існував вертикальний верстат, а згодом його замінив горизонтально-ножний⁶⁷. Але примітивна техніка ткацтва залишалась у селищах ще

⁶¹ Kunysz A. Przemysł w starożytności... S. 58–59.

⁶² Kunysz A. Badania archeologiczne na wzgórzu Benedyktyniek... S. 230–233.

⁶³ Рудий В. Нові матеріали... С. 43.

⁶⁴ Кобільник В. Д. З археологічних дослідів на Бойківщині. Табл. I: 6.

⁶⁵ Кучінко М. М. Історико-культурний розвиток... С. 33.

⁶⁶ Kunysz A. Przemysł wczesnodziejowy. S. 80.

⁶⁷ Колчин Б. А. Ремесло // Древняя Русь. Город, замок, село. Археология СССР. Москва, 1985. С. 286.

довший час. Зазвичай ремісники чи селяни ходили в одязі, пошитому з грубої тканини. Кусок такого матеріалу виявлено в могильнику у Валяві, відбиток грубої тканини зберігся на днищі горщика з Чолгинь.

Князі та бояри одягалися в дорогі тканини й хутра: в містах виготовляли тканини не тільки для середніх верств, але й для верхівки. У літописі зафіксовано, що князі Данило Галицький та Володимир Васильович ходили в одязі з оксамиту із золотим мереживом та інших дорогих речах⁶⁸.

Потрібно сказати про обробку шкур і шевську справу, які підтвержені залишками шкіряного взуття (Перемишль). Шкури свійських і диких тварин використовували для пошиття одягу й деяких видів бойового спорядження, таких як боброві сагайдаки та вовчі й борсукові прилбиці-шоломи зі шкіряною заслонкою обличчя, шиї та плечей⁶⁹. Можливо, що були ремісничі селища, які спеціалізувалися на виготовленні того чи іншого бойового спорядження. Так, про осередок виготовлення шоломів із прилбицями свідчить назва сучасного села Прилбичі. Князь Данило мав зелені чоботи зі шкури козла, обшиті золотом, а коні його дружини були покриті шкіряними попонами⁷⁰.

Знахідки скляних виробів (браслети, намистини) у Перемишлі, Вишні, Валяві, Березці (Городоцький район) та шматки стопленого скла з Перемишля вказують на існування місцевого скляного виробництва. Щоправда, підтвердити це нелегко, оскільки слідів склоробних майстерень у Перемишльській землі поки що не виявлено.

У підгірських місцевостях Перемишльської землі біля Тирави Сільної (у Посянні), Старої Солі (Старосамбірський район), Дрогобича з навколишніми селами знаходяться поклади солі у вигляді джерел соляної ропи⁷¹. Солеваріння відіграло значну роль у житті населення цих місцевостей. Сіль добували шляхом виварювання соляного розчину. Перші письмові відомості про солеваріння в Підкарпатті відносяться до XI ст.⁷² Про широкі масштаби солеваріння свідчить той факт, що і в наступні століття збереглася техніка виробництва і термінологія. Так, з повідомлення Києво-Печерського патерика видно, що сіль, яку привозили в Київ з Перемишльської землі мала форму "головажені". Це була грудка конічної форми⁷³.

Попри те, що господарство було самодостатнім, натуральним, з'явилися елементи внутрішньої та зовнішньої торгівлі. Очевидно, центрами торгівлі були міста. В літературі існує думка, що селяни обмінювали в ремісників хліб і продукти тваринництва на знаряддя праці, предмети побуту, зброю, прикраси тощо. Новгородський літопис під 988 р. вказує, що ремісник має "горнци везти в город"⁷⁴. Крім того, значну частину продуктів сільського господарства, ремісничих виробів отримували князі та бояри від селян та ремісників у формі данини (оброку). Ці вироби йшли на зовнішній ринок. Так, у 1279 р. волинський князь Володимир послав до ятв'ягів караван з хлібом⁷⁵.

⁶⁸ Літопис руський. С. 409, 444.

⁶⁹ Там само. С. 400.

⁷⁰ Там само. С. 409.

⁷¹ Ісаєвич Я. Д. Солеварна промисловість Підкарпаття в епоху феодалізму // Нариси з історії техніки. Київ, 1961. № 7. С. 99.

⁷² Києво-Печерський патерик / Підгот. Д. Абрамович. Репринтне видання. Київ, 1991 [Пам'ятки мови та письменства давньої України. Т. IV. Київ, 1931]. С. 151–152.

⁷³ Ісаєвич Я. Д. Солеварна промисловість Підкарпаття... С. 100.

⁷⁴ Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов. Москва; Ленинград, 1950. С. 160.

⁷⁵ Літопис руський. С. 431.

На території Перемишльської землі засвідчені речі, які вироблялися в інших місцевостях Київської Русі, зокрема шиферні пряслиця з Овруча на Східній Волині. На думку Бориса Рибакова, їх продавали дрібні торгівці⁷⁶. Очевидно, вони завозили з Київщини скляні різнокольорові браслети й намистини, глиняні брязкальця, які збували в Перемишлі, Жешуві, Вишні та інших містах. Не виключено, що частина названих предметів могла виготовлятися на місці.

Для задоволення потреб верхівки в міста Перемишль, Вишню, Сянок завозилися з Києва різні бронзові й срібні прикраси, кульгові предмети тощо. Про торгівлю з Києвом свідчать знайдені в Перемишлі фрагменти дворучних амфор-корчаг.

Значними партіями з Перемишльської землі на руський ринок йшла сіль. Документальне свідчення про продаж солі у великі міста Русі містить Києво-Печерський патерик. Після осліплення брата Василька, перемишльський князь Володар в кінці XI ст. “не пустиша гостей из Галича, ни лодій от Перемьшля, и не бысть соли въ всеи Рускои земли”⁷⁷. Про торгівлю сіллю з руськими землями вміщено повідомлення в Іпатіївському літописі під 1164 р. про повінь на Дністрі, внаслідок якої вода потопила понад 300 чоловік, що йшли за сіллю з Удеча⁷⁸.

У Перемишлі перетиналися торговельні шляхи, які з’єднували Русь з Центральною Європою⁷⁹. При цих дорогах виникли міста Городок, Вишня, Ярослав, Жешув, Сянок та ін. Шляхи вели як зі сходу на захід – від Києва до Кракова, Праги, Регенсбурга, так із півночі на південь – з Володимира до Любачева, Ярослава, Перемишля і далі через Карпати в Угорщину.

В XI ст., як вказують дослідники, у Перемишлі існувала колонія єврейських купців⁸⁰. Міста Перемишльської землі були втягнуті в торгівлю з Візантією. Сюди прибували також купці із Західної Європи. Свідченням цього є знахідка в Перемишлі монети німецького імператора Оттона III (X ст.)⁸¹. Торговельні зв’язки зі Середньою Азією та Візантією підтверджуються скарбом срібних монет (понад 700 штук) з часів династії Саманідів (874–998) та візантійської гемми, виявлених у місті Перемишлі⁸².

Після 981 р. на європейський ринок з Київської Русі через Перемишльську землю поступають ремісничі вироби (трубчасті замки, полив’яні писанки, шиферні пряслиця, хрести-енколпіони, прикраси), що підтверджуються археологічними матеріалами та писемними джерелами⁸³. У “Трактаті Теофіла” серед найвитонченіших виробів грецького і французького ювелірного мистецтва згадуються також руські емалі⁸⁴.

⁷⁶ Рыбаков Б. А. Торговля и торговые пути // ИКДР. Т. 1. С. 358.

⁷⁷ Києво-Печерський патерик. С. 151–152.

⁷⁸ Літопис руський. С. 286.

⁷⁹ Рыбаков Б. А. Торговля и торговые пути. С. 341–343; Kunysz A. Z pradziejów wsi słowiańskich w Polsce południowowschodniej // Z otchłani wieków. Wrocław; Poznań, 1961. R. 27. Zesz. 2. S. 116; Сидоренко О. Ф. Українські землі у міжнародній торгівлі. Київ, 1992. С. 50–53.

⁸⁰ Kunysz A. Przemysł w starożytności... S. 96; Hensel W. U źródeł Polski średniowiecznej. Wrocław, 1974. S. 216.

⁸¹ Zoll-Adamikowa H. Wczesnośredniowieczne cmentarzyska szkieletowe Małopolski. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1966. Cz. 1. S. 84–85.

⁸² Пастернак Я. Княжий город Перемишль. С. 15; Kunysz A. Przemysł wczesnodziejowy. S. 28–29.

⁸³ Толочко П. П. Торговля древнего Киева // Новое в археологии Киева. Киев, 1981. С. 376–377.

⁸⁴ Щапова Ю. Л. Трактат Теофила и производство стекла в средневековой Европе // Новое в археологии. Москва, 1972. С. 192.

Про торговельні зв'язки Перемишльської землі з Угорщиною є згадки в літописах. Шлях від Перемишля до Остригома (давня столиця угрів) проходив через Верецький перевал. Уздовж нього стояли давньоукраїнські фортеці та укріплені монастирі (Тустань, Розгірче, Синеводсько, Тухля та ін.). Значного розвитку торгівля з уграми набрала в XII ст.

Перемишльські купці засвідчені в королівській жалуваній грамоті, наданій двом монастирям міста Остригома на збирання мита в 1198 р. Щодо цих купців грамота проголошувала: «Купець, що прибув з Русі на одному коні, який у Пешті, Остригомі або іншому місці зупинився, так само, як той, хто привіз дорожочинні хутра, має платити півмарки грошей»⁸⁵.

Угорська держава надавала торгівлі з руськими купцями певного значення, вони були взяті під королівську опіку. Так, за наказом короля Імре (1196–1204) за напад і пограбування купців, що йшли з Перемишльської землі, їм передавалось у власність село грабінників. Купці-русини, як видно з джерела, швидко продали даровану власність, що свідчить про добру обізнаність з місцевими звичаями⁸⁶.

Торгівля з Польщею засвідчена ремісничими виробами давньоруського походження (гончарні та ювелірні вироби, зброя, замки і т. п.), які знаходять по всій території Польщі⁸⁷. Велике значення в експорті із західним сусідом мала торгівля сіллю. Вона вивозилася вниз по Сяну, а далі Віслою через Сандомир, що підтверджується наданням у 1166–1176 рр. князем Казимиром монастирю в Сулейові права на мито від солі з Перемишльської землі⁸⁸. Торгівля між Перемишльською землею і Польщею була взаємовигідна й саме це визначало її стабільність у XI – першій половині XIII ст. Мабуть, перемишльські купці везли із Польщі сукна та срібло. Срібло в галицько-волинські землі поставляли також ятв'яги в обмін на хліб⁸⁹.

У середині XIII ст. під час золотоординської навали економіка та культура краю понесла великі втрати. У другій половині XIII ст. припиняють функціонувати торгові шляхи по Дністру, торгово-ремісничі посади в літописних містах Вишня та Городок, занепадають ремесла. Серед археологічного матеріалу другої половини XIII – першої половини XIV ст. повністю зникають шиферні пряслиця, скляні браслети, амфори-корчаги, глиняні полив'яні плитки та інші речі, що були звичайними в IX – першій половині XIII ст. З'являється глиняний посуд, виготовлений у домашніх умовах. Якщо в XII – першій половині XIII ст. основним типом житла Перемишльської землі була наземна дерев'яна будівля, в якій стояла глинобитна піч, то в період татарського лихоліття сільське населення почало будувати заглиблені житла, що опалювалися звичайним вогнищем.

Князь Данило Галицький, визнавши владу золотоординських ханів, на деякий час припинив руйнівний процес в економіці краю. Але після його смерті (1264 р.) татари активно втручалися в життя Галицько-Волинського князівства. Вони примушували князя Лева брати участь у золотоординських походах на Польщу та Угорщину. Поляки

⁸⁵ Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus accivilis / Studio et opera G. Fejer. Budae, 1841. T. 7. Vol. 5. P. 143.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Hilczarówna Z. Przyczynki do handlu Polski z Rusią Kijowską // Przegląd archeologiczny. Poznań, 1950. T. 9. R. 26. S. 8, 16; Jażdżewski K. Stosunki polsko-ruskie... S. 348–349; Szymański W. Kontakty handlowe Wielkopolski w IX–XI wieku. Poznań, 1958. S. 52.

⁸⁸ Szymański W. Kontakty handlowe Wielkopolski... S. 52.

⁸⁹ Літопис руський. С. 431.

відплачували тим самим – руйнували землі Прикарпаття. В березні 1281 р. краківський князь Лешек Чорний здійснив похід у Перемишльську землю. Було повністю спалено город Перевореськ⁹⁰. Під кінець 1287 р. татарська орда хана Ногая, спустошуючи Перемишльську землю, пройшла на Краків⁹¹. Рятуючись від грабіжницьких загонів, жителі землі переселялися з відкритих місць у ліси, на пагорби, захищені природою.

Отже, у населення Перемишльської землі було розвинуте землеробство. В карпатському підгір'ї застосовувалася підсічно-вогнева система землеробства. З культурних злаків сіяли жито, ячмінь, просо, з технічних культур – льон, коноплі. Значного розвитку набуло тваринництво. Добре розвивалося залізоплавильне ремесло, яке набрало поширення в долинах річок Шкло, Верещиця, Сян, де залягають поклади болотяної залізної руди. Залізо було одним із тих чинників, які сприяли збільшенню населення на цій території. Виплавка заліза відбувалась у житлах або спеціальних приміщеннях. На відміну від залізоплавильного досконале керамічне виробництво розвивалося в містах. Також була поширена будівельна та каменотесна справи. Значні поклади солі в підгірській частині Перемишльської землі, а також літописні відомості дозволяють говорити про певну роль соляного промислу.

В X – першій половині XIII ст. у регіоні активно розвивалася внутрішня та зовнішня торгівля, осередками якої стали міста Перемишль, Городок, Вишня, Сянок, Ярослав. Розміщення Перемишльської землі в південно-західній частині Русі та Галицько-Волинського князівства сприяло розвитку торгівлі не тільки зі східнослов'янськими землями, але й Польщею та Угорщиною.

За розвитком землеробства, ремесел і торгівлі Перемишльська земля мало чим відрізнялася від інших земель Київської Русі. Певною специфікою їх була дещо більша роль залізодобувного й соляного виробництва, що наклало відбиток на економічний розвиток Перемишльської землі в цілому. Великих збитків економічному розвитку Русі завдала татаро-монгольська навала в 40-х роках XIII ст. Походи золотоординських ханів на західні землі Русі в другій половині XIII ст. привели до розорення ряду міст та селищ Прикарпаття і певного занепаду економічного життя.

⁹⁰ Там само. С. 432.

⁹¹ Там само. С. 436.

**THE ECONOMY AND TRADE RELATIONS OF THE POPULATION
OF THE PRZEMYSŁ REGION IN THE IXth – XIIIth CENTURIES**

Vasyl' RUDYI

The Ivan Franko National University of L'viv,
the Chair of Archaeology, Antiquity and the Middle Ages

The Przemysł region was situated in the south-western part of Kyiv Rus and later on the territory of the Galician-Volhynian principality. Its location was favorable for the development of economic relations with Poland and Hungary. Przemysł also established close links with the neighboring lands of Kyiv Rus. The rural population of the Przemysł region was engaged in agriculture and cattle-breeding. In the Carpathian region the population cultivated the soil only after cutting the forests and burning them down. Various trades were also developed, iron-forging in particular. The latter spread to the valleys of the rivers Vereshchytsya, Shklo, and Syan. Significant deposits of salt were found in the highlands of the Przemysł region. This product was exported. Economic relations in the IXth – XIIIth centuries to a great extent depended on the political situation in the region.

Key words: Przemysł region, economy, trade contacts.

Стаття надійшла до редколегії 27.04.2001

Прийнята до друку 15.10.2001